

їм саме те, від нестачі чого вони так потерпали (або вважали, що страждають)⁶¹.

Узагальнююче все вище наведене, можемо зробити такі висновки:

1) Релігія через взаємодію з іншими соціальними інституціями та враховуючи свою поліфункціональність є важливим комунікатором, інтегратором та стабілізатором суспільства.

2) На кожному історичному зрізі для виконання цієї функції релігія використовує релігійні символи та інститути, які визначаються специфічним культурним контекстом для кожного типу соціуму, соціального середовища та соціальної верстви.

3) Спільним комунікативним фактором для всіх релігійних систем є система символів «порятунку», релігійні цінності та імперативи.

4) В ролі комунікативного елементу релігія використовує двовекторну систему зв'язку: вертикальну (богоспілкування) та горизонтальну (між вірянами).

2.4 Річард ГОРБАНЬ. Свобода як складова структури особи у філософсько-релігійному вченні Чеслава Станіслава Бартніка.

Анотації. У статті представлено аспект філософсько-релігійного вчення польського персоналіста Ч. С. Бартніка, пов'язаний із розумінням філософом свободи як складової структури особи, яка надає можливість людині реалізувати себе внутрішньо і зовнішньо, як в індивідуальній, так і суспільній площинах у всіх вимірах людського існування: душі, тіла, розуму, волі, дій, сприйняття і творення буття. Принциповими для католицького мислителя виявляються питання взаємного зв'язку та взаємної залежності між свободою і відповідальністю особи, а також між свободою особи та її волею. В інтерпретації Бартніка відповідальність виступає мірою свободи, оскільки їх взаємопов'язаність, на думку філософа, є прямо пропорційною: чим більше свободи має особа, тим більшу відповідальність несе за її втілення і використання. Співвідношення свободи і волі виявляють діалектичний характер структури особи, адже свобода людини знаходить свій вираз в самообмеженні, яке полягає у здатності волі робити вільний вибір, у процесі чого воля сама детермінує себе завдяки оцінці практичного розуму. В особовому бутті свобода стосується цілої особи, а не лише самої волі чи самої дії, тому Бартнік вважає за краще говорити про особове буття свободи та вільне буття особи. Здійснення вибору виявляє свободу людини, але, обираючи той чи інший варіант дії, особа обирає

---

⁶¹ Браян В. Соціологія релігії. – К., 2002. – С. 33 – 34.

себе, створює свій духовний образ. Буття складається з можливостей вибору та їх безпосередніх актів і являє собою сутність і структуру особи, особу в динаміці процесу самореалізації. **Ключові слова:** персоналізм, особа, свобода, воля, структура особи, відповідальність.

Richard Gorban. Freedom as a Structural Component of Personality in Philosophical and Religious Doctrine of Czeslaw Stanislaw Bartnik. In this article, the author represents the aspect of philosophical and religious doctrine of Czeslaw Stanislaw Bartnik, a Polish personalist, which deals with the way the philosopher understands freedom as a structural component of a personality that enables a man to realize his inner and outer potential in both individual and social planes, in all dimensions of human existence: soul, body, intellect, will, actions, perception and creation of existence. Interrelation and interdependence between freedom and responsibility of a personality, as well as between freedom and will of a person, are the issues of principle for a Catholic thinker. As interpreted by Bartnik, responsibility is a measure of freedom, because of direct relationship between them: the more freedom a person possesses, the greater responsibility it takes to implement and use it. The relationship between freedom and will explains the dialectic character of structure of a personality. Freedom of a man is manifested through auto-determination, which means the ability of will to make free choices, and ultimately the will determines itself, being evaluated by practical mind. Freedom in personal existence concerns personality as a whole, but not the will or actions taken separately. That is why, Bartnik believes, it is better to speak about personal freedom and free existence of a personality. Choice-making proves freedom of a man, but when choosing an option, a person chooses himself, thus creating his own spiritual image. Existence consists of possibilities to choose from and means the core and backbone structure of a personality in the dynamic process of self-realization. **Key words:** personalism, personality, freedom, will, structure of a personality, responsibility.

Актуальність дослідження. Питання співвідношення свободи і особи пов'язане з найважливішими потребами сучасної епохи «постантропології», адже шляхи його вирішення формують обриси новітнього суспільства і культури як у масштабах окремих країн, так і у світовому масштабі. Взаємний зв'язок і взаємна залежність цих феноменів обумовлюють духовні орієнтири, систему цінностей, розвиток усіх сфер суспільства й усіх видів взаємодії між його членами. Для України питання співвідношення свободи і особи завжди було і залишається ключовим як таке, що генетично пов'язане з домінантами національного світогляду та формує «свободолюбивий індивідуалізм» українця (Я. Ярема), який впливає з духу української співчутливої соціальності і проявляє себе передусім в українській релігійності й у національній толерантності.

Найбільш адекватне сучасній ситуації і найбільш продуктивне розуміння співвідношення свободи і особи пропонує персоналізм. Зокрема, наш сучасник польський філософ і католицький теолог професор Чеслав Станіслав Бартнік у філософсько-релігійному вченні, яке розбудовує протягом кількох десятиліть, розглядає свободу як визначальну складову структури особи.

Дослідженість теми. Незважаючи на те, що вчення польського філософа-персоналіста не лише відповідає найважливішим потребам сучасності, а й становить особливий інтерес щодо філософських і релігійних засад, які дають можливість з'ясувати суттєві чинники українського національного менталітету, ім'я Ч. С. Бартніка в українському науковому дискурсі з'являється лише епізодично, а філософсько-релігійний доробок польського мислителя ще й досі лишається поза увагою вітчизняних релігієзнавців.

Завдання праці. Оскільки філософсько-релігійне тлумачення феномену особи Ч. С. Бартніком не досліджувалось українськими релігієзнавцями, перед нами стоїть завдання висвітлити інтерпретацію польським філософом-персоналістом співвідношення свободи і особи.

Подання теми статті. Розглядаючи концепції різних філософських напрямків, течій і шкіл, В. В. Ільїн і В. Г. Кремень виділяють у персоналізмі взаємообумовлений зв'язок волі і свободи. Українські вчені зазначають, що в основі вчення персоналізму про особистість лежить теза про свободу волі, позаяк людина як особа може утвердити себе лише «шляхом вільного волевиявлення, через волю, яка долає і конечність життя, і соціальні перепони немовби зсередини (з душі) людини»⁶².

Питання співвідношення свободи і волі людини постає за часів греко-римської античності. Відомий релігієзнавець С. С. Аверинцев говорить про принциповий антиперсоналізм поняття долі у греків, наголошуючи на тому, що воно виражало ідею детермінації як несвободи. На думку вченого, античне суспільство передбачає тотожність свободи і несвободи: доля для людини цієї епохи тотожна іншим типам детермінації, не відрізняючись від природної казуальності та волі богів⁶³. Католицький теолог І. Бреді, розглядаючи історію давньої філософії, щодо питання співвіднесення долі і свободи у греко-римській античності зауважує, що попри загальний детермінізм свобода дії і вибору, в тому числі в індивідуальному аспекті, цілком не виключалась. Це означало, що людина була здатна діяти з власної ініціативи, на підставі своїх внутрішніх рішень і переконань, борючись з поневолюючим

---

⁶² Філософія: мислителі, ідеї, концепції. Підручник. За ред. В. Г. Кременя та В. В. Ільїна. – К., 2005. – С. 306.

⁶³ Аверинцев С. С. Словник. – К.: Дух і Літера, 2004. – С. 85–87.

призначенням долі, вона мала внутрішню свободу, завдяки якій зберігала людську гідність і цілісність⁶⁴.

У статті «Природа, особа і свобода» (1993) Ч. С. Бартнік звертає увагу на те, що в античності йшлося тільки про загальну площину індивідуального виміру свободи, однак етика дій людини обмежувалася та повністю підпорядковувалася законам, встановленим богами, законам природи та законам суспільства. Звідси свобода була закорінена не в індивідуумі, а в суспільстві і Космосі. Лише первинна школа софістики протистояла цим поглядам і вказувала, що людина є справді вільною тільки в тому випадку, якщо за основу свободи визнається вона сама, її єство, тобто суб'єкт. На думку польського персоналіста, це віддалено нагадує нинішнє розуміння поняття «особи». Софісти приймали й утверджували абсолютний характер індивіда як такого, який сам по собі вважався основою нарівні з природою, розвиваючи тезу самодостатності і незалежності людини від об'єктивної дійсності. Тому нівелювались будь-які зовнішні обмеження чи джерела свободи і законів. Свобода вибору вважалась в античній філософії особливим проявом діючої волі⁶⁵.

У публікації «Свобода – головна тема сучасності» (1995) Ч. С. Бартнік зазначає, що християнство впровадило думку про своєрідний вибух свободи, визволення, передусім ідею звільнення від зла. Уособленням свободи стає Христос, який вириває людину з колеса безнадії, що рухає історією світу та людства. Свобода стає правдою, моральним добром, рівноправністю, відродженням, відновленням усього, найперше людської особи, її «шансом реалізувати себе й досягнути найвищий ступінь буття особою, новою людиною»⁶⁶. Свобода тут основана на істині, добрі й досконалості, і водночас вона сама дає можливість дотримуватись цих цінностей. Христос, будучи втіленою свободою, яка поєднує в собі божественний і людський аспекти свобод, надає поштовх і доповнення природному (людському) виміру свободи, спрямовуючи її до вищого ступеня свободи – свободи Божої. Христос у своїй Особі персоналізував і підпорядкував усі детермінізми, які поневолювали людину.

У християнському вченні свобода означала можливість особливої інтерпретації природи, в тому числі людської, як засади будівництва і розвитку особи. Християнство будувало свої тези на свободі, яка, однак, не вважалась повністю ізольованою від законів природи й онтологічних закономірностей. Свободу тісно пов'язували з тезою про ласку Бога, особливу Божу дію і дар. Людина реалізує свою свободу і саму себе за допомогою Божої ласки, яка допомагає віднайти правильний шлях і ним

⁶⁴ Brady I. A History of Ancient Philosophy. – Milwaukee: Bruce Pub. Co., 1959. – P. 92.

⁶⁵ Bartnik Cz. St. Natura, osoba i wolność // Bobolanum. – 1993. – № 4. – S. 18.

⁶⁶ Bartnik Cz. St. Wolność – współczesny temat główny // Walka o Kościół w Polsce. – Lublin: Polihymnia, 1995. – S. 262.

іти. Важливою тут є співпраця Бога і людини, а тому і взаємодія їх волі і свободи.

За часів середньовіччя у свободі акцентувалась її спроможність до створювання інтерперсональних зв'язків. Також свобода забезпечувала людині можливість бути собою. У Томи Аквінського на перший план висувалася здатність вільного вибору як вибору реалізації людини на шляху спілкування з Богом. Свобода закорінена в Бозі і лише в ньому може бути здійснена та реалізована, тому завдяки свободі людська особа може реалізувати себе й досягнути повноти свого виміру та стану.

На думку відомого польського історика філософії В. Татаркевича, особливий внесок в утвердження цих християнських ідей свободи наприкінці середньовіччя зробили Дунс Скот і Вільям Оккам. На переконання Дунса Скота свободна воля є найбільш довершеною із сил розуму, саме вона, виступаючи сутністю душі «уподібнює і наближує людину до Бога»⁶⁷. Польський учений вважає, що вся дійсність відзначається структурою свободи, яка творить істоту всякого буття, а на волі базується будь-яке моральне та суспільне право і закон природи. Людина може робити, що бажає, і жити, як бажає, але важливими залишаються ідеї, наміри, спрямування, які визначають дію свободи, напрям її руху.

Розглядаючи проблему свободи в особі, згідно з Томою Аквінським, Ч. С. Бартнік говорить про те, що «людська воля наділена властивістю вільного вибору, хоча має здатність розрізняти добро і зло й не має формальних обмежень стосовно їх вибору, однак за своєю природою людина спрямована на добро, і воно стає її покликанням і прагненням»⁶⁸. Свобода людини знаходить свій вияв у самообмеженні, яке полягає у здатності волі робити вільний вибір, у процесі чого воля сама детермінує себе завдяки оцінці практичного інтелекту. Тут воля тісно пов'язана з владою та впливом розуму і прагнення. Польський філософ підкреслює, що свободу не можна сприймати як категорію чи здатність саму для себе, а тільки стосовно особи, істини і добра.

Особа не може існувати без певного, хоча б мінімального ступеня свободи, оскільки свобода в ній закорінена. Особа виростає зі свободи, становить простір свободи, розвиває її як одну з основних персональних духовних сил і прямує до стану уособлення свободи. У певному аспекті буття особи перетинається зі свободою, тобто ці площини накладаються одна на одну. Як зазначає Ч. С. Бартнік, «ens et liberum conventuntur»⁶⁹. Це - «бути взаємозамінними і вільними» виражає сутність особи та її

---

⁶⁷ Татаркевич В. История философии: Античная и средневековая философия;. – Пермь, 2000. – С. 435.

⁶⁸ Bartnik Cz. St. Wolność w osobie według św. Tomasza // Bartnik Cz. St. Misterium człowieka. – Lublin: Standruk, 2004. – S. 287.

⁶⁹ Bartnik Cz. St. Szkic o osobie // Roczniki Teologiczno-kanoniczne. – 1990. – № 37. – S. 83.

відповідність істині, добру і красі. В основі особи закладено свободу стати собою, можливість самореалізації та надію на можливість позбутися детермінізму, який все нівечить. Тому, на переконання мислителя, свобода становить основу структури особи, передусім у внутрішній площині. Неособове буття представляє своєрідний стан, що передує свободі, тому для особи навіть конечність може розглядатись як діалектичний матеріал свободи. Відтак особа стає собою й інтерпретує себе по-різному, насамперед незалежно, творчо і по-своєму, згідно своїм задаткам і можливостям.

Здійснення вибору виявляє свободу людини. Але, обираючи той чи інший варіант дії, особа обирає себе, будує себе та створює свій духовний образ. Буття складається з багатьох можливостей вибору та їх безпосередніх актів і являє собою життя особи, її сутність і структуру, а точніше, саму особу в її динаміці процесу поставання собою. В такий спосіб разом зі свободою виникає відповідальність як така, зокрема відповідальність за себе. При цьому свобода притаманна кожному буттю, але кожне з них має власний вимір свободи.

У статті «Сенс буття» (1981) Ч. С. Бартнік зауважує, чим глибше і повніше людина пізнає істину, добро і закони об'єктивної дійсності, тим більш усвідомленою і вільною стає, зокрема у своїх проявах і діях. У такому контексті свобода полягає не в незалежності від об'єктивної істини і добра, а в умінні приймати рішення із врахуванням пізнаної істини і добра. Стосовно особи, яка живе та діє посеред усієї дійсності, свобода постає як право робити все, що видається об'єктивно обґрунтованим на підставі пізнаної істини і добра. Філософ виділяє різні площини виявлення свободи: особисту, політичну, економічну, суспільну, духовну тощо. Він стверджує, що «свобода не має абсолютного характеру, а скоріш зумовлена об'єктивними принципами, тому її можна назвати відносною»⁷⁰. Відносність ця полягає у відповідальності особи перед іншими особами. Якщо свобода означає можливість вибору або не вибору певної форми дії в конкретній ситуації на об'єктивній основі, яку пізнала особа, то відповідальність постає як здатність приймати адекватне до ситуації рішення та чинити дію, передбачаючи наслідки і відповідальність за них перед іншою особою чи особами. До того ж, взаємопов'язаність і залежність між свободою і відповідальністю особи прямо пропорційна: чим більше свободи має, тим більша відповідальність за втілення, здійснення, використання свободи. Ч. С. Бартнік переконаний, що відповідальність виступає тут мірою свободи, хоча сама по собі свобода вкорінена в людині абстрактно, тобто не має обмежень, а виникають вони на підставі встановлених особою меж, згідно з об'єктивно пізнаною істиною, добром і буттям, з огляду на центральне місце особи у площині

---

⁷⁰ Bartnik Cz. St. Sens bytu // Roczniki Teologiczno-kanoniczne. – 1981. – № 28. – Z. 2. – S. 106.

дійсності. Відтак свобода постає як осмислена необхідність вільного вибору і дій, із врахуванням цієї необхідності, а відповідальність – як реляція до системи пізнаних цінностей на основі категорій істини, добра та буття.

У трактаті «Персоналізм» (1995) Ч. С. Бартнік звертає увагу на те, що в концепціях мислителів все частіше йдеться про онтологічний вимір свободи, який вказує на аспект вільності, необмеженості буття та розглядається як конечний атрибут в контексті розмірковувань над дійсністю. В особливий спосіб цей вимір стосується розумного буття. Такий онтологічний вимір виступає структурою буття в його можливості здійснюватися, діяти. Буття, особливо особове, не могло б без цієї свободи ні діяти, ні розвиватись, ні реалізувати себе. Польський філософ переконаний, що «без свободи, яку важко повністю окреслити і дати їй визначення, не може взагалі бути ані буття, ані самого поняття буття»⁷¹. В особовому бутті свобода стосується цілої особи, а не лише самої волі чи самої дії, виразу, тому слід говорити про особове буття свободи та вільне буття особи.

У питанні співвіднесення свободи особового Бога і свободи особової людини польський персоналіст спирається на теорію особи відомого німецько-британського психолога Г. Ю. Айзенка. Розбираючи структуру особи британський учений стверджував, що на підставі онтологічного принципу в людині закладено реальний прояв свободи, тобто людина є вільним буттям, має свободу дії. Коли говоримо про вільну людину і вільного Бога, то опиняємось перед фактом двох безмірів: безмежної величини і безмежної обмеженості. Але не слід розглядати твердження про нескінчену обмеженість людини та її нескінчену свободу як суперечність, адже Бог не виступає тут в ролі обмежувача: він, навпаки, є передумовою свободи людини, тим, хто дає її та дає можливість її реалізувати⁷². На думку Ч. С. Бартніка, це твердження виникає на підставі концепції особового Бога, спостереження, розуміння та прийняття його особової сутності. Польський філософ зауважує: «Без свободи особового Бога взагалі не було б мови про свободу особової людини»⁷³. Такий підхід виникає на основі звільнення від ілюзії «божественної» величі людини як надлюдини та повернення реальної правди про неї, а саме, що вона є обмеженим буттям.

Згідно з концепцією Ч. С. Бартніка свобода поділяється на три види: 1) свободу дії; 2) моральну свободу; 3) свободу вибору різновиду добра. Перший вид стосується аспекту прагнення та вчинків як його наслідків, коли воля обирає між двома протилежностями, які суперечать одна одній,

---

⁷¹ Bartnik Cz. St. Personalizm . – Wyd. 2 popr. i poszerz. – Warszawa, 2000. – S. 295.

⁷² Eysenck H. J. The structure of human personality. – London: Methuen, 1970. – P. 91.

⁷³ Bartnik Cz. St. Sens bytu. – S. 106.

наприклад: робити чи не робити, любити чи не любити. Другий вид стосується моральної сфери, де людина обирає між двома протилежностями, які виключають одна одну в аксіологічному плані, наприклад: добро або зло, любити або ненавидіти. Хоча тут, на думку польського мислителя, свобода діє виключно в площині вибору добра, оскільки вибір зла стає надуживанням свободою, що суперечить особовому буттю людини. Третій вид стосується свободи вибору засобів з огляду на гатунок вибраної речі, тобто людина вибирає акти дій, які різняться між собою формами прояву добра, наприклад: йти пішки чи їхати, говорити чи мовчати, обрати цю професію чи іншу⁷⁴.

Розглядаючи богословський доробок Ч. С. Бартніка, польська дослідниця Н. Драган зазначає, що нові напрями філософської думки вказують на екзистенціальний вимір свободи, тобто всього, що стосується проявів життя, існування, буття і самореалізації людини. Життя, історія, простір, час, ситуація постають як «матеріал», який зумовлює питання свободи та ставить перед особою завдання розв'язати його в той чи інший спосіб. Філософська думка розглядає свободу «від» чогось (зла, негативізму, помилки, антицінностей) і свободу «до» чогось (добра, самоутвердження, істини). Існує свобода історії, дійсності, природи, тривання, сенсу та свобода виходу з речей, що суперечать їм⁷⁵. Натомість на вищому рівні, на думку Ч. С. Бартніка, слід говорити про свободу в аспекті особи. Під цим кутом зору розглядається можливість внутрішнього і зовнішнього здійснення людини як особи в усіх її вимірах: душі, тіла, розуму, волі, дій, сприйняття і творення буття. Такий вимір свободи також має свої аспекти - індивідуальний і суспільний.

Свобода завжди поставала зокрема як одна з тем сучасності, причому в масштабі цілого світу: її розглядали у всіляких аспектах і з різних точок зору, важливим, однак, залишається розуміння її природи та способи реалізації.

Реалістичний персоналізм стверджує, що особа має структуру дійсності – об'єктивну, розумну і вільну. Це твердження відрізняє вчення польського філософа від інших персоналістичних систем. За словами Ч. С. Бартніка, в особі відбувається «позитивна корелятивність між буттям і єством, природою і суб'єктом, правом і свободою»⁷⁶. Дослідник пропонує розрізняти у свободі матерію і форму, аспект об'єкта і форму буття суб'єктом, персональну істоту і існування, буття і його прояв, об'єктивний і суб'єктивний обов'язок. Свобода не означає тут довільності дії, випадковості чи абсолютної невизначеності. Свобода і детермінізм особи становлять дуалістичну цілість, у якій вони взаємно зумовлюються,

---

⁷⁴ Bartnik Cz. St. Personalizm. – S. 294.

⁷⁵ Dragan N. Koncepcja wolności w publikacjach ks. Czesława Stanisława Bartnika. – Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1998. – S. 43.

⁷⁶ Bartnik Cz. St. Natura, osoba i wolność. – S. 27.

доповнюються та ідентифікуються. Особове вираження свободи має суб'єктний і водночас об'єктний характер. До того ж, свобода стосовно всієї дійсності особи має екстенсивний характер, поширюючись на всі аспекти буття особи, виявляючись у всій своїй повноті в кожному акті чи дії особи. Уся особа, як цілість, є суб'єктом, наділеним свободою, і предметом свободи як у прояві афірмації, так і негації. Уся субзистенція особи має структуру свободи, вільної дії.

Матеріальний світ отримує свою наповненість і сенс завдяки трансформаційним можливостям людської особи, коли вона формує і творить себе, стає собою, а це є можливим саме завдяки свободі. Особа наділена елементами свободи онтологічного характеру і ця онтологічна свобода особи, за словами польського дослідника персоналізму К. Гузовського, полягає у здатності «перерости себе»⁷⁷, вийти за межі власної природи та подолати обмеженість часу і простору.

У площині теології людина черпає джерело своєї свободи з Бога, у його актах творення, закладення основ усього світу, наділення структурою та властивостями. Бог є тим, хто творить свободу людини в особливий, персоналістичний спосіб. Він певним чином обмежив власну свободу з огляду на утвердження людської. Тому людина відкриває себе, творить і розвиває настільки, наскільки відкривається Богу онтологічно, екзистенційно та праксеологічно. Суверенна свобода Бога стає місцем, де людина може найбільш повно виразити та реалізувати власну свободу. Видимою постаттю свободи Бога став Ісус Христос, якого можна назвати свободою Бога у свободі людини, оскільки в ньому Бог і людина поєдналися і виявилися. У своїй особі Христос об'єднав обидві природи - Божу і людську, з їх антиноміями та протилежностями. Відтоді Бог завжди присутній у процесі самореалізації людини, а людина – у дійсності Осіб Божих як здійснення Божої Любові. Бог потрібен людині як мета повної самореалізації у свободі. У цьому сенсі, за словами Ч. С. Бартніка, «видима природа, в тому числі і людини, становить код цієї свободи, базу для її втілення»⁷⁸. Тому природа і свобода людини не перекреслюються Богом, а навпаки, підносяться на новий, вищий рівень, стають більш дієздатними, самовираженими, наділеними новими якостями для більш повного вияву свободи, щоб надавати і забезпечувати належну свободу людської особи.

На переконання Ч. С. Бартніка, завдяки свободі особа прямує до реалізації, але не за допомогою втечі від дійсності, а за допомогою опанування глибини всієї дійсності. Тоді свобода не тільки є, але й стає дійсною, втілюється в історичний процес, творячи історію. У цей спосіб особа стає чинником, який надає реальності видимого прояву свободи.

---

⁷⁷ Guzowski K. Historia personalistyczna // Zamojski Kwartalnik Kulturalny. – 2001. – № 3–4. – S. 4.

⁷⁸ Bartnik Cz. St. Natura, osoba i wolność. – S. 28.

Звідси свобода теж постає як складова структури особи, те, що належить їй від природи, закладене в ній Богом, а не якоюсь абстрактною силою чи здатністю самою для себе. Детермінантом свободи виступає, однак, особа у своїй істоті й існуванні, тобто у своїй реальності буття⁷⁹.

Тим, хто приймає рішення, на погляд Ч. С. Бартніка, є «особове “я” людини за посередництвом волі»⁸⁰. Воля виступає складовою структури особи, тому рішення приймає особа, а не воля сама по собі. Особа проходить процес формування, розвитку та самоствердження і веде людину до повноти здійснення, реалізації її здібностей і можливостей, актуалізуючи всі складові власної структури, що беруть участь у діях особи. Тому свобода в усьому підпорядкована особі. У свою чергу, завдяки своїй природі особа підлягає об'єктивності дій, у кожній особі свобода отримує власний прояв, рамки і спосіб реалізації. У вимірі особи свобода постає як можливість позитивної реалізації себе в індивідуальному і суспільному аспектах. Натомість в аспекті космології свобода ототожнюється з процесом творення, у теології – з процесом спасіння.

Висновки. Очевидно, що у філософсько-релігійному вченні Ч. С. Бартніка свобода виступає складовою структури особи, що надає можливість людині реалізувати себе внутрішньо і зовнішньо як в індивідуальній, так і суспільній площинах у всіх вимірах людського існування: душі, тіла, розуму, волі, дій, сприйняття і творення буття. Католицький філософ розглядає феномен свободи виключно у стосунку до особи, істини і добра. Чим глибше і повніше людина пізнає істину, добро і закони об'єктивної дійсності, тим більш свідомою і вільною стає у своїх проявах і діях. У такому контексті свобода полягає не в незалежності від об'єктивної істини і добра, а в умінні приймати рішення з урахуванням пізнаної істини і добра. У концепції польського персоналіста свобода поділяється на три види: 1) свободу дії; 2) моральну свободу; 3) свободу вибору різновиду добра. Здійснення вибору виявляє свободу людини, але, обираючи той чи інший варіант дії, особа обирає себе, створює свій духовний образ. Буття складається з можливостей вибору та їх безпосередніх актів і являє собою сутність і структуру особи, особу в динаміці процесу самореалізації. На переконання Ч. С. Бартніка, в основі особи закладено свободу стати собою, тому, свобода становить основу структури особи.

---

⁷⁹ Там само. – S. 29.

⁸⁰ Bartnik Cz. St. Wolność w osobie według św. Tomasza. – S. 288.